

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

ПЕТРЕНКО НАТАЛІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 346.91:347.92

ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДАМ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Вінниця – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова МОН України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
Степанова Тетяна Валеріївна,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова МОН України,
професор кафедри адміністративного та
господарського права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Ніколенко Людмила Миколаївна,
Маріупольський державний університет
МОН України, декан економіко-
правового факультету

кандидат юридичних наук, доцент
Згама Антоніна Олександрівна,
Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри цивільного та господарського
права і процесу

Захист відбудеться *«27» лютого 2017 року о 14 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.051.12 у Вінницькому апеляційному адміністративному суді за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Брацлавська, 14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса МОН України за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21, к. 617.

Автореферат розісланий *«26» січня 2017 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.М. Павлюченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку господарського судочинства все більшої актуальності набувають питання дотримання правил підсудності при поданні позовної заяви та при розгляді судових справ. Вказане зумовлюється тим, що порушення правил визначення підсудності господарської справи є підставою для скасування рішення місцевого господарського суду.

У господарському процесуальному законодавстві щодо підсудності наявні прогалини та термінологічна незлагодженість. Так, змішуються поняття «підсудність», «підвідомчість», «компетенція» та «юрисдикція», які мають різне змістовне навантаження; види підсудності справ, закріплені в чинному Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України), не відповідають їх правовій природі, що ускладнює їх застосування.

Через недосконалість законодавства склалася різна судова практика застосування правил визначення підсудності справ господарським судам. Зокрема, наявні численні випадки продовження розгляду справи місцевим господарським судом в той час, коли в апеляційному та касаційному порядку розглядаються питання щодо правильності визначення підсудності даної господарської справи.

Серед відомих науковців певні аспекти цього правового явища у своїх роботах аналізували Г.Ф. Шершеневич та Ю.К. Осипов. На теренах незалежної України системне теоретичне дослідження підсудності у цивільному судочинстві здійснювала Н.М. Бессараб, кримінальному судочинстві – С.В. Оверчук, адміністративному судочинстві – С.В. Білуга, І.О. Богомазова, Р.В. Ватаманюк, А.А. Мельник, Р.А. Попельнюх. Однак у сучасній науці господарського процесуального права України відсутні системне дослідження підсудності та єдиний погляд науковців на поняття, ознаки, види та правила визначення підсудності господарських справ.

Викладене свідчить про актуальність і доцільність дослідження цього важливого явища, чим і обумовлено вибір теми авторкою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного університету імені І.І. Мечникова МОН України у межах теми «Дослідження проблем співвідношення приватноправових та публічноправових чинників соціально-економічних відносин» (державна реєстрація № 0106U008142), де авторкою опрацьовано питання підсудності справ господарським судам України.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розробленні нових теоретичних положень про підсудність справ господарським судам України та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського процесуального законодавства України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні *завдання*:

аналіз та удосконалення визначення поняття підсудності справ господарським судам з урахуванням виявлених ознак цього правового явища;

обґрунтування дефініції та правил визначення підсудності справ господарським судам в Україні;

дослідження та класифікація підсудності справ господарським судам;

аналіз і конкретизація положень щодо територіальної підсудності справ господарським судам;

обґрунтування імперативної підсудності справ господарським судам;

аналіз і обґрунтування договірної підсудності справ господарським судам;

розгляд та конкретизація підсудності за зв'язком справ у господарському процесі і доопрацювання правил її застосування;

дослідження та уточнення положень щодо інстанційної (ланкової) підсудності справ господарським судам;

аналіз та доопрацювання положень щодо передачі господарських справ за підсудністю;

розгляд питання зловживань процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи з розробкою пропозицій щодо запобігання таким зловживанням.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час визначення підсудності справи при зверненні до господарських судів та у процесі здійснення правосуддя у вітчизняному господарському судочинстві.

Предметом дослідження є підсудність справ господарським судам України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи. Із використанням діалектичного та аналітико-синтетичного методу здійснено дослідження розвитку понятійного апарату підсудності справ господарським судам та її ознаки. Системно-структурний метод дозволив виділити та обґрунтувати правила визначення підсудності справ господарським судам, а також дослідити різноманітні класифікації підсудності. Формально-логічний і логіко-юридичний методи використано для обґрунтування напрямів вдосконалення господарського процесуального законодавства щодо підсудності справ. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано вітчизняні та зарубіжні законодавчі акти, що дозволило сформулювати пропозиції щодо вдосконалення положень про підсудність при передачі господарських справ за підсудністю та при спробах штучної зміни підсудності у господарському судочинстві.

Теоретичну основу дослідження, крім наукових здобутків вищезазначених авторів, склали роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених: М.О. Абрамова, В.Е. Беяневича, Є.В. Васьковського, С.А. Дергачевої, Т.П. Єрохіної, А.О. Згами, О.В. Кузнецової, Л.М. Ніколенко, Д.М. Притики, М.О. Рожкової, Т.В. Степанової, П.М. Тимченко, М.І. Черленяка, М. Й. Штефана та інших вчених.

Емпіричну основу дослідження склали: законодавство України та зарубіжних країн (зокрема, Республіки Білорусь, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки), практика діяльності судових органів України та інших країн, практика Європейського Суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі комплексного дослідження підсудності справ обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання

застосування підсудності справ господарським судам України. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях, основними серед яких є такі:

Уперше:

обґрунтовано введення в науковий обіг дефініції «правила визначення підсудності справ господарським судам» як обов'язкових до виконання керівних положень щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів, а також запропоновано систему таких правил;

аргументовано змістовні завдання застосування підсудності справ у господарському процесуальному праві: забезпечення права осіб на звернення до суду; визначення компетентного господарського суду для вирішення справи; оперативний та ефективний розгляд господарської справи; захист або поновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення реалізації норм матеріального права;

розмежовано поняття «імперативна підсудність», «виняткова підсудність» та «родова підсудність», з урахуванням чого запропоновано поділяти імперативну підсудність на виняткову та родову;

обґрунтовано поняття інстанційної (ланкової) підсудності справ у господарському процесі як самостійного виду підсудності, що у сукупності з іншими видами підсудності визначає суд першої, апеляційної та касаційної інстанції, який буде розглядати конкретну господарську справу;

аргументовано підстави кваліфікації дій учасників господарського процесу як зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності господарської справи, до яких запропоновано відносити: спрямованість дій учасника процесу на віднесення розгляду справи до господарського суду, найбільш прийняттого для цього учасника процесу; реалізація зазначеної мети відбувається шляхом безпідставного залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) по справі або необґрунтованого об'єднання позовних вимог; наявність реальної загрози розгляду справи у строк, значно більший, ніж передбачено процесуальним законом; наявність дисбалансу прав та обов'язків позивача і відповідача.

Удосконалено положення щодо:

визначення на підставі виявлених ознак поняття підсудності справ господарським судам шляхом уточнення, що основним завданням (призначенням) інституту підсудності є забезпечення реалізації гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду;

дефініції «територіальна підсудність справ господарським судам» шляхом її уточнення з урахуванням виявлених ознак та з акцентуванням уваги на критеріях, за якими визначається підсудність справи (місцезнаходження (місця проживання) відповідача по справі, майна, що є предметом спору, місця вчинення правопорушення) й обґрунтуванням, що її різновидами є загальна та альтернативна підсудність;

поняття імперативної підсудності справ господарським судам через його визначення вперше в межах господарського процесуального права на підставі виявлених ознак як вичерпного переліку правил визначення господарського суду

для розгляду конкретної справи, закріплених процесуальним законом, які є пріоритетними перед правилами інших видів підсудності та не можуть бути замінені ними у жодному випадку (за домовленістю сторін, у разі закріплення іншим нормативно-правовим актом тощо) й обґрунтуванням, що її різновидами є виняткова та родова підсудність;

дефініції «договірна підсудність справ господарським судам» шляхом уточнення з урахуванням виявлених ознак та з акцентуванням уваги на обмеженій можливості застосування цього виду підсудності справ лише до певного кола правил підсудності, визначених процесуальним законом;

визначення підсудності за зв'язком справ у господарському процесі шляхом уточнення, що правила даного виду підсудності застосовуються у справах, провадження у яких вже порушено;

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

класифікації підсудності справ господарським судам: 1) за видом провадження по справі – на підсудність справ позовного провадження; підсудність справ про банкрутство; підсудність справ інших видів проваджень; 2) за суб'єктним складом спору – на підсудність справ за участю громадян України та юридичних осіб, зареєстрованих на території України; підсудність справ за участю іноземних громадян та юридичних осіб, зареєстрованих за межами України; 3) за підставою визначення підсудності – на договірну та законну, а останню – залежно від характеристик (особливостей) господарської справи – на: а) територіальну підсудність, яка, в свою чергу, поділяється на загальну та альтернативну підсудність; б) імперативну підсудність, яка, в свою чергу, поділяється на виняткову та родову підсудність; в) підсудність за зв'язком справ; г) інстанційну (ланкову) підсудність;

передачі справ з одного господарського суду до іншого господарського суду у разі непідсудності справи шляхом закріплення положень про: обов'язок суду винести не пізніше трьох днів з дня її надходження ухвали про передачу справи; надсилання матеріалів справи після спливу п'яти днів з дня її винесення, якщо не було подано апеляційну скаргу; розгляд справи даним господарським судом, крім випадків, встановлених процесуальним законом; заборону спорів між господарськими судами про підсудність.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовані висновки та пропозиції доповнюють теорію господарського процесуального права та можуть бути використані для вдосконалення чинного господарського процесуального законодавства. Положення дисертації можуть бути використані при розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з господарського процесуального права, а також при підготовці лекцій для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Пропозиції щодо підсудності справ господарським судам використані у роботі ТОВ «Капітал юрист плюс» (довідка від 07.11.2016 р. № б/н) для досягнення його цілей та завдань.

Результати дослідження використані в навчальному процесі Херсонського інституту «Міжрегіональної Академії управління персоналом» при викладанні

дисциплін «Адміністративний процес» і «Господарський процес» (акт впровадження від 08.11.2016 р. № б/н).

Особистий внесок здобувачки. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки і рекомендації отримані авторкою самостійно на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел, судової практики. Усі опубліковані праці належать авторці особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 2008); V Міжнародній науковій практичній конференції «Бъдещето проблемите на световната наука – 2009» (Софія, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення, функціонування та розвиток правових систем сучасності: проблеми науки і практики» (Одеса, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (Харків, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин» (Одеса, 2010); IX Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: правові засоби захисту національної економіки» (Донецьк, 2012); Міжнародній науково-практичній конференції «Місце юридичної науки у формуванні правової культури сучасної людини» (Запоріжжя, 2015).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 13 наукових працях, зокрема, у 5 наукових статтях, опублікованих у вітчизняних виданнях, що входять до переліку фахових видань для юридичних наук, 1 статті у зарубіжному науковому виданні, а також 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 244 сторінки. Робота також містить список використаних джерел, який налічує 268 найменувань, та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження підсудності справ господарським судам України» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено поняття підсудності справ у господарському судочинстві та її ознаки, узагальнено правила визначення підсудності господарських справ і наведено класифікацію підсудності справ господарським судам.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки підсудності справ господарським судам»** досліджено поняття підсудності та її ознаки.

Обґрунтовано використання терміну «підсудність господарської справи» замість «підсудності господарського спору». Додатково аргументовано розмежування термінів «підвідомчість» і «підсудність», оскільки інститут підвідомчості дозволяє розмежувати повноваження судів та інших органів, а також повноваження судів усієї судової системи, а підсудність – визначити, який

саме суд (у даному дослідженні – серед господарських) буде розглядати конкретну справу. Доводиться хибність ототожнення понять «підсудність», «компетенція» та «юрисдикція», оскільки останні два терміни мають більш широке смислове наповнення та використовуються не тільки стосовно діяльності органів судочинства, але й щодо інших органів державної влади. Аргументована некоректність обмеження застосування правил підсудності лише до справ, які вирішуються в господарських судах першої інстанції.

Конкретизовано ознаки, які притаманні підсудності справ господарським судам: є інститутом господарського процесуального права України; є засобом реалізації гарантованого на загальноєвропейському та державному рівні права особи на звернення до суду та справедливий і публічний розгляд господарської справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом; забезпечує реалізацію основних принципів господарського судочинства; має організаційно-правову природу та є одним із елементів процесуальної форми діяльності господарського суду; є сукупністю характеристик конкретної справи; є обов'язковою.

На підставі виявлених ознак уточнено визначення підсудності справ господарським судам як інституту господарського процесуального права України, що забезпечує реалізацію гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду та встановлює правила визначення господарського суду, який буде вирішувати по суті конкретну господарську справу з урахуванням сукупності характеристик такої справи, а саме предмету та суб'єктного складу. Наголошується на необхідності доповнення ГПК України ст. 1¹ «Основні терміни, які використовуються в цьому Кодексі», яка закріплюватиме, в тому числі, визначення терміну «підсудність» як сукупності характеристик господарської справи, за допомогою яких визначається конкретний господарський суд, який буде розглядати справу по суті.

У **підрозділі 1.2 «Правила визначення підсудності справ господарським судам в Україні»** проаналізовано поняття та змістовні завдання підсудності в господарському процесі, конкретизовано правила визначення підсудності справ господарським судам в Україні.

Обґрунтовано введення в науковий обіг поняття «правила підсудності справ господарським судам» – це обов'язкові до виконання керівні положення щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів. Аргументовано, що змістовними завданнями застосування підсудності справ у господарському процесуальному праві є: забезпечення гарантованого Конституцією України права осіб на звернення до суду; визначення компетентного господарського суду, який має законодавчо закріплені повноваження на вирішення спору, що виник між сторонами; оперативний та ефективний розгляд господарської справи; захист та поновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення реалізації норм матеріального права.

Запропоновано правила визначення підсудності справ господарським судам: закріплення виключно господарським процесуальним законом; відповідність положенням про гарантії прав і свобод людини та загальним вимогам судочинства; стабільність і незалежність від зміни соціальних та інших засад

суспільства (їх зміна допускається лише за домовленістю сторін шляхом укладення письмової угоди, якщо таке право надано сторонам процесуальним законом); обов'язковість для будь-яких суб'єктів (господарського суду, учасників та потенційних учасників) господарського процесу; пов'язаність із підвідомчістю; заборона зміни після порушення провадження по справі, крім випадків, встановлених законом; визначення конкретного господарського суду для розгляду справи позивачем (заявником) по справі за допомогою закріплених у господарському процесуальному законодавстві правил підсудності, а у разі помилкового визначення – господарським судом; неприпустимість спорів про підсудність між господарськими судами.

У **підрозділі 1.3 «Класифікації підсудності справ господарським судам»** досліджено критерії поділу підсудності господарських справ.

Доводиться, що за видом провадження по справі підсудність поділяється на: підсудність справ позовного провадження, підсудність справ про банкрутство, підсудність справ інших видів проваджень (у тому числі наказового та окремого провадження у разі їх впровадження до господарського судочинства); за суб'єктним складом спору – на: підсудність справ за участю громадян України та юридичних осіб, зареєстрованих на території України (у межах якої доречно виділяти підсудність справ, у яких: однією із сторін або обома сторонами є фізичні особи, не зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності; однією із сторін є господарський суд; відповідачем є вищий чи центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації; обидві сторони є суб'єктами господарювання); підсудність справ за участю іноземних громадян та юридичних осіб, зареєстрованих за межами України.

Доводиться, що основним правилом підсудності є обов'язковість закріплення її певним актом або документом. Тому за підставою визначення підсудності – видом документа (акта), в якому закріплюється підсудність – запропоновано класифікацію підсудності справ господарським судам на договірну та законну.

З'ясовано, що в науковій літературі до договірної підсудності часто використовується термін «добровільна». Уточнено, що добровільність є ознакою договірної підсудності, проте заміна назви «договірна» на «добровільна» не може бути обґрунтованою, оскільки вказана назва не відповідає повною мірою правовій природі договірної підсудності, умовою застосування якої є не тільки добровільність волевиявлення сторін, які мають намір застосувати зазначений вид підсудності, але й наявність письмової угоди, що підтверджує наявні у сторін наміри. Договірна підсудність у вигляді домовленості (угоди) сторін має вираз в окремому договорі або пункті у договорі, який укладається між сторонами. Правила законної підсудності закріплені чинним господарським процесуальним законодавством.

Законну підсудність запропоновано поділяти на види за різними підставами. Виділено територіальну підсудність, різновидами якої потрібно вважати загальну та альтернативну підсудність, оскільки їх об'єднують спільні ознаки визначення

підсудності: місцезнаходження однієї із сторін по справі або предмету спору. Загальна підсудність є різновидом територіальної підсудності, правила якої зобов'язують позивача подати позовну заяву до господарського суду, на території юрисдикції якого знаходиться відповідач. Альтернативна підсудність є різновидом територіальної підсудності, правила якої надають можливість позивачу обрати господарський суд, який буде вирішувати його справу, із переліку господарських судів, визначених нормами процесуального законодавства.

Обґрунтовано виділення імперативної підсудності. При цьому виявлено, що родова та виняткова (виключна) підсудності встановлюють імперативні правила визначення підсудності справи, тому з урахуванням вказаного їх запропоновано об'єднати в один вид – імперативну підсудність справ господарським судам. Наголошено, що сама назва «імперативна підсудність» підкреслює винятковість даного виду із загальних правил та обов'язковість застосування її правил при визначенні підсудності господарських справ. Родова підсудність є різновидом імперативної підсудності справ, правилами якої в якості суду першої інстанції для вирішення справи по суті визначається суд вищої судової ланки. Виняткова підсудність є різновидом імперативної підсудності господарських справ, правила якої не підлягають зміні шляхом застосування правил інших видів підсудності.

Доводиться, що підсудність за зв'язком справ у господарському процесі є самостійним видом законної підсудності господарських справ, оскільки правило визначення даного виду підсудності безпосередньо залежить від вже існуючої справи, підсудність якої визначено за правилами, встановленими процесуальним законом (за територіальною, імперативною та іншими видами підсудності).

Акцентовано увагу на тому, що чинний ГПК України не містить норми із назвою «інстанційна» чи «ланкова» підсудність, однак вказаний вид законної підсудності використовується за умовчанням, виходячи із встановленої чинним законодавством системи господарських судів.

Законну підсудність запропоновано поділяти на: 1) територіальну, яка, в свою чергу, поділяється на: загальну підсудність, правила якої зобов'язують позивача подати позовну заяву до господарського суду, на території юрисдикції якого знаходиться відповідач; та альтернативну підсудність, правила якої надають можливість позивачу обрати господарський суд, який буде вирішувати його справу, із переліку господарських судів, визначених нормами процесуального законодавства; 2) імперативну, яку можна поділити на: виняткову підсудність, правила якої зобов'язують позивача подати позовну заяву до конкретно визначеного процесуальним законом господарського суду; та родову підсудність, правила якої дозволяють визначити, суд якого рівня повинен вирішувати спір у якості суду першої інстанції залежно від особливостей суб'єктного складу або предмету спору; 3) підсудність за зв'язком справ; 4) інстанційну (ланкову) підсудність.

Остання класифікація покладена в основу розділу 2 дисертаційного дослідження, оскільки окремі її складові знаходять законодавче підтвердження і в історії формування видів підсудності, і на сучасному етапі – у вітчизняному

процесуальному законодавстві (господарському, цивільному, адміністративному, кримінальному), і в численних законопроектах.

Розділ 2 «Окремі види підсудності у господарському процесі України» містить п'ять підрозділів, у яких досліджуються питання видів підсудності справ господарським судам, їх правила застосування та характерні ознаки.

У **підрозділі 2.1 «Територіальна підсудність справ господарським судам»** акцентовано увагу на понятті, ознаках і підвидах територіальної підсудності справ господарським судам – загальній та альтернативній підсудності.

Обґрунтовано, що в більшості випадків вирішальним для визначення господарського суду, який буде вирішувати спір по суті, є місцезнаходження особи або предмету спору.

Аргументовано, що альтернативна підсудність може бути застосована тільки при використанні правил територіальної підсудності справ.

Наголошено, що крім положень ст. 15 ГПК України, що встановлює правила територіальної підсудності, частина норм, віднесених законодавцем до виключної підсудності, фактично також є нормами, які закріплюють територіальну підсудність (наприклад, справи у спорах, що виникають з договору перевезення, в яких одним із відповідачів є орган транспорту; справи у спорах про право власності на майно або про витребування майна з чужого незаконного володіння чи про усунення перешкод у користуванні майном та ін.), у зв'язку з чим запропоновано внести зміни до статей 15 і 16 ГПК України. Доводиться, що територіальна підсудність забезпечує дотримання інтересів відповідача (відповідачів) по справі, оскільки справа передається на розгляд до господарського суду за місцем знаходження відповідача (тобто максимально близького та прийняттого для відповідача), що дає можливість йому підготуватися до захисту більш ефективно та максимально наближено до свого місця розташування та місця розташування доказової бази.

Узагальнено наступні ознаки цього виду підсудності: визначається залежно від місцезнаходження відповідача по справі, майна, яке є предметом спору тощо; закріплює територіальні межі дії відповідного господарського суду; застосовується у разі, якщо до даного випадку не можуть бути застосовані правила інших видів підсудності господарських справ; може бути змінена за домовленістю сторін у випадку, якщо така можливість закріплена у господарському процесуальному законодавстві.

Удосконалено дефініцію «територіальна підсудність справ господарським судам» – це перелік правил, закріплених законом, які визначають територіальні межі дії місцевого господарського суду та на підставі яких за критерієм місцезнаходження (місця проживання) відповідача по справі, майна, яке є предметом спору, місця вчинення правопорушення визначається господарський суд, який буде розглядати справу.

У **підрозділі 2.2 «Імперативна підсудність справ господарським судам»** досліджено поняття, виявлено ознаки і обґрунтовано підвиди імперативної підсудності справ господарським судам – виняткову і родову підсудності.

Враховуючи семантичне навантаження, уточнено поняття «виняткова», а не «виключна» підсудність, оскільки це різновид імперативної підсудності

господарських справ, правила якої є обов'язковими для застосування та не підлягають зміні шляхом застосування правил інших видів підсудності. За аналізом положень ст. 16 ГПК України, яка має назву «Виключна підсудність», та враховуючи сутність даного виду підсудності, обґрунтовано, що до виняткової підсудності можна віднести лише правила, встановлені частиною п'ятою вказаної статті, оскільки вони відповідають ознакам виняткової підсудності, є винятком із загальних правил територіальної підсудності та не можуть бути змінені за домовленістю сторін, у зв'язку з чим запропоновано внести зміни до статей 15 і 16 та доповнити ст. 38 ГПК України, а також ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Доводиться некоректність використання назви «родова (предметна) підсудність», оскільки предмет спору, як кваліфікуюча ознака підсудності справи, застосовується не тільки при визначенні родової підсудності, але й територіальної. Обґрунтовано застосування до даного виду підсудності назви «родова підсудність справ».

Підтримано скасування родової підсудності справ господарським судам як забезпечення реалізації права на апеляційне та касаційне оскарження у всіх господарських справах у повному обсязі, принципу рівності учасників господарсько-правових відносин, заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування у господарські відносини та інших загальних засад господарювання.

Конкретизовано наступні ознаки цього виду підсудності: самостійний вид підсудності, яка об'єднує правила виняткової та родової підсудності справ; перелік правил імперативної підсудності, встановлений господарським процесуальним законодавством, є вичерпним та не підлягає розширеному тлумаченню або закріпленню іншими актами (законодавчими актами, договорами тощо); пріоритетність при можливості одночасного застосування правил декількох видів підсудності.

Удосконалено визначення імперативної підсудності справ господарським судам як вичерпного переліку правил визначення господарського суду для розгляду конкретної справи, закріплених процесуальним законом, які є пріоритетними перед правилами інших видів підсудності та не можуть бути замінені ними у жодному випадку (за домовленістю сторін, у разі закріплення іншим нормативно-правовим актом тощо).

У **підрозділі 2.3 «Договірна підсудність справ господарським судам»** додатково обґрунтовано, що угода про підсудність належить до договорів зі змішаною правовою природою, які мають відповідати як нормам матеріального, так і процесуального права. Обґрунтована обов'язковість укладення угоди про підсудність в письмовій формі.

Виділено наступні ознаки договірної підсудності справ: добровільний характер волевиявлення сторін спору при застосуванні її правил; обов'язкова наявність письмової угоди про підсудність; можливість зміни тільки територіальної підсудності справ у межах, встановлених процесуальним законом (імперативна підсудність, підсудність за зв'язком справ та інстанційна (ланкова)

підсудність не можуть бути змінені із застосуванням правил договірної підсудності).

Удосконалено визначення поняття «договірна підсудність справ господарським судам» як самостійного виду підсудності господарських справ, за правилами якої сторони справи наділені повноваженням на власний розсуд шляхом укладення письмової угоди змінити певні правила підсудності, визначені законом.

Запропоновано надання сторонам спору можливості у встановлених законом випадках самостійно обирати господарський суд, який буде вирішувати господарський спір між ними, для чого потрібно доповнити ГПК України статтю 16¹.

У підрозділі 2.4 «Підсудність за зв'язком справ у господарському процесі» досліджено поняття та ознаки даного виду підсудності. Акцентовано увагу, що застосування правил підсудності за зв'язком справ дозволяє як заощадити процесуальний час, так і забезпечити відновлення та захист прав і законних інтересів максимального кола осіб з урахуванням всіх фактичних обставин, які можуть вплинути на вирішення справи по суті.

Розмежовано поняття «правила підсудності за зв'язком справ» і «правила об'єднання позовних вимог». Підсудність об'єднаних вимог визначається за загальними правилами підсудності справ: територіальною, виключною, договірною тощо. У разі об'єднання декількох справ, які вже перебувають у провадженні суду, їх підсудність вже визначена позивачем на стадії складання позову та звернення з ним до суду. Прикладом об'єднання позовних вимог може бути об'єднання вимог: про стягнення неповернутого кредиту, відсотків за користування кредитом і неустойки; про спонукання до виконання зобов'язання за договором і про застосування заходів майнової відповідальності за його невиконання. З урахуванням вказаного, віднесення норми, яка закріплює за позивачем право об'єднати декілька позовних вимог, до норм, які регулюють підсудність справ, є помилковим, оскільки в наведеному випадку застосовуються вищедосліджені види підсудності. Вказане запропоновано закріпити у ст. 16², якою доповнити ГПК України.

За підсумками системного аналізу норм встановлено, що законодавцем не розмежовано поняття «позовна заява», «зустрічна позовна заява», «позовна заява третьої особи із самостійними вимогами» (зокрема, повернення зустрічного позову та позову третьої особи із самостійними вимогами на предмет спору зумовлює ті ж самі правові наслідки, що і повернення позовної заяви).

Аргументовано, що до ознак даного виду підсудності належать наступні: застосовується в особливих випадках (у разі об'єднання справ в одне провадження або подання у справі інших позовних заяв, в тому числі зустрічних позовних заяв); необхідна наявність двох та більше позовів або справ, які мають спільний предмет розгляду та суб'єктний склад господарської справи; застосовується до позовних заяв, які подаються в межах вже порушеного провадження по справі, розгляд якого не припинено, не залишено без розгляду та не закінчено прийняттям підсумкового судового рішення.

Удосконалено визначення підсудності за зв'язком справ у господарському процесі як виду підсудності господарських справ, правила якої застосовуються в межах вже порушеного провадження по справі у разі, якщо виникає необхідність одночасного розгляду по суті двох та більше справ або позовних заяв, в тому числі зустрічних позовних заяв.

У **підрозділі 2.5 «Інстанційна (ланкова) підсудність справ господарським судам»** проаналізовано значення та особливості цього виду підсудності та наголошено, що цей вид підсудності справ допомагає визначити, суд якого рівня (ланки) судової системи України повинен вирішувати конкретну справу по суті.

Доводиться некоректність використання терміну «функціональна» до даного виду підсудності, оскільки він (термін) має інше смислове навантаження та інший зміст. Зауважено, що терміни «інстанційна підсудність» і «ланкова підсудність» є синонімами. Наведено додаткові аргументи щодо створення одного апеляційного суду, який здійснює повноваження з перегляду судових рішень щодо декількох суміжних областей, оскільки такий підхід дозволяє використати професійний рівень суддів, які здійснюють перегляд справи, та підвищує відповідальність сторони за подану апеляційну скаргу.

Обґрунтовано, що інстанційна (ланкова) підсудність справ повинна обмежуватися виключно визначенням господарського суду першої, апеляційної та касаційної інстанції розгляду справ у межах діючої судової системи, тому вона фактично не потребує нормативного закріплення. Зазначене зумовлено тим, що право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень є конституційно гарантованим і тісно пов'язаним зі структурою судової системи.

Аргументовано ознаки даного виду підсудності: а) визначається структурою діючої системи господарських судів у державі та нормами процесуального законодавства і відповідає принципу «судова ланка = судова інстанція»; б) здійснюється розгляд справи місцевим господарським судом – в якості суду першої інстанції, апеляційним господарським судом – в якості суду другої інстанції, касаційним судом – при перевірці законності прийнятих місцевими й апеляційними господарськими судами рішень. Інстанційна (ланкова) підсудність справи може не відповідати зазначеній вище структурі лише у випадках, встановлених процесуальним законодавством; в) застосовується одночасно із правилами інших видів підсудності.

Удосконалено дефініцію інстанційної (ланкової) підсудності справ у господарському процесі як самостійного виду підсудності, що обумовлюється встановленою чинним законодавством системою господарських судів України та у сукупності з іншими видами підсудності визначає суд першої, апеляційної та касаційної інстанції, який буде розглядати конкретну господарську справу. Уточнено, що інстанційна підсудність справ є єдиним видом підсудності справ господарським судам, який може застосовуватися у сукупності з іншими видами.

Розділ 3 «Особливості реалізації норм про підсудність справ господарським судам України» складається з двох підрозділів, в яких розкривається порядок та особливості застосування правил передачі справ із одного господарського суду до іншого та аналізується проблема зловживання позивачем правилами підсудності з метою її штучної зміни.

У підрозділі 3.1 «*Передача господарської справи за підсудністю: проблеми та шляхи їх вирішення*» досліджено процедуру передачі справ за підсудністю та аргументовано, що метою передачі господарської справи за підсудністю є: 1) виправлення процесуальної помилки, допущеної позивачем (заявником) по справі при зверненні із позовом до господарського суду, або господарським судом при порушенні провадження по справі; 2) передача справи за підсудністю іншому господарському суду у випадку зміни підсудності під час розгляду справи по суті.

Запропоновано удосконалити положення про передачу господарських справ шляхом: зменшення строку для винесення ухвали про передачу справи за підсудністю до трьох днів, оскільки саме впродовж вказаного строку суддя, вирішуючи питання про порушення провадження, перевіряє в тому числі і дотримання позивачем (заявником) правильності визначення підсудності справи, та надсилання її сторонам, прокурору, якщо він є заявником; закріплення положення, що у разі непідсудності справи матеріали господарської справи надсилаються за встановленою підсудністю з одного господарського суду до іншого господарського суду після спливу п'яти днів з дня винесення ухвали про передачу справи, якщо на вказану ухвалу не було подано апеляційну скаргу.

Виявлено, що передача господарської справи за підсудністю може відбуватися як до порушення провадження по справі, так і під час розгляду справи по суті. Аргументовано, що справа має бути передана за підсудністю після порушення провадження у випадках залучення до участі у справі іншого відповідача або заміни первісного відповідача належним відповідачем лише в тому разі, якщо підсудність такої справи визначається за правилами імперативної підсудності.

Встановлено, що спір про підсудність може виникнути між господарськими судами однієї судової ланки і полягає в тому, що обидва суди, на розгляд яких передавалась одна і та сама справа, доходять висновку, що вказана справа підлягає розгляду іншим господарським судом. Доводиться, що одночасна наявність двох судових актів щодо визначення підсудності, які є взаємовиключними, оскільки передають справу на розгляд один одному, суперечить принципу верховенства права і обмежує доступ до правосуддя. Запропоновано закріпити положення, що спори між господарськими судами щодо підсудності не допускаються, а справа, передана з одного господарського суду до іншого в порядку, встановленому ГПК України, повинна бути прийнята ним до провадження та розглянута, окрім випадку, якщо ухвала про передачу справи за підсудністю була скасована або змінена в результаті перегляду в апеляційному або касаційному порядку, для чого внести доповнення до ст. 17 ГПК України.

У підрозділі 3.2 «*Зловживання процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи*» акцентовано увагу на виключно деструктивному характері вказаних проявів, що призводить до перенесення розгляду справи до суду, що є більш прийнятним для певного учасника господарського процесу, а також може мати на меті приховування існування судової справи для протилежної сторони.

Доводиться, що інстанційність оскарження судових рішень про підсудність справи повинна відповідати інстанційності оскарження ухвал, якими

застосовуються заходи процесуального впливу за зловживання сторонами своїми процесуальними правами, оскільки в такому випадку буде забезпечено максимальне дотримання прав сторін господарського процесу при притягненні їх до відповідальності за зловживання правом у вигляді необґрунтованого або штучного об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності господарської справи, або завідомо безпідставного залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) з тією ж метою.

Запропоновано наступні підстави кваліфікації дій учасників процесу в частині зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності справи: 1) спрямованість дій учасника процесу на віднесення розгляду справи до господарського суду, найбільш прийняттого для цього учасника процесу. Ознакою наявності такого спрямування може виступати, наприклад, віддаленість господарського суду, який буде вирішувати спір по суті, від відповідача, до якого пред'являється більшість позовних вимог; 2) реалізація зазначеної мети відбувається шляхом безпідставного залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) по справі або необґрунтованого об'єднання позовних вимог; 3) наявність реальної загрози розгляду справи у строк, значно більший, ніж передбачено процесуальним законом; 4) наявність дисбалансу прав та обов'язків позивача і відповідача, що призведе до порушення загальних засад судочинства на користь одного з них, а саме порушення принципу рівності учасників перед законом і судом та змагальності сторін. У разі відсутності хоча б однієї із зазначених підстав дії учасника процесу не можуть бути кваліфіковані як зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності господарської справи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підсудності справ господарським судам України та одержані на його основі результати спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні нових теоретичних положень про підсудність справ господарським судам та обґрунтуванні пропозицій щодо змін та доповнень до господарського процесуального законодавства з метою забезпечення реалізації права на судовий захист. У дисертації сформульовано наступні основні висновки:

1. З урахуванням виявлених ознак удосконалено визначення поняття підсудності справ господарським судам як інституту господарського процесуального права України, що забезпечує реалізацію гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду та встановлює правила визначення господарського суду, який буде вирішувати по суті конкретну справу з урахуванням предмету та суб'єктного складу.

2. Запропоновано дефініцію «правила визначення підсудності справ господарським судам» як обов'язкових до виконання керівних положень щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів, та обґрунтовано введення її в науковий обіг.

Доводиться, що змістовними завданнями застосування підсудності справ господарським судам є: а) забезпечення гарантованого Конституцією України

права осіб на звернення до суду; б) визначення компетентного господарського суду, який має законодавчо закріплені повноваження на вирішення спору, що виник між сторонами; в) оперативний та ефективний розгляд господарської справи; г) захист або поновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; д) забезпечення реалізації норм матеріального права.

Запропоновано правила визначення підсудності справ господарським судам: 1) закріплення виключно господарським процесуальним законом; 2) відповідність положенням про гарантії прав і свобод людини та загальним вимогам судочинства; 3) стабільність і незалежність від зміни соціальних та інших засад суспільства; 4) обов'язковість для будь-яких суб'єктів (господарського суду, учасників та потенційних учасників) господарського процесу; 5) пов'язаність із підвідомчістю; 6) заборона зміни після порушення провадження по справі, крім випадків, встановлених законом; 7) необхідність визначення конкретного господарського суду для розгляду справи позивачем (заявником) по справі за допомогою закріплених у господарському процесуальному законодавстві правил підсудності, а у разі помилкового визначення – господарським судом; 8) неприпустимість спорів про підсудність між господарськими судами.

3. Запропоновано класифікацію підсудності справ господарським судам залежно від наступних підстав: 1) виду провадження по справі – на підсудність справ позовного провадження; підсудність справ про банкрутство; підсудність справ інших видів проваджень; 2) суб'єктного складу спору – на підсудність справ за участю громадян України та юридичних осіб, зареєстрованих на території України; підсудність справ за участю іноземних громадян та юридичних осіб, зареєстрованих за межами України; 3) підстави визначення підсудності – на договірну та законну, а останню – залежно від характеристик (особливостей) господарської справи – на: а) територіальну підсудність, яка, в свою чергу, поділяється на загальну та альтернативну підсудність; б) імперативну підсудність, яка поділяється на виняткову та родову підсудність; в) підсудність за зв'язком справ; г) інстанційну (ланкову) підсудність.

4. Удосконалено визначення поняття «територіальна підсудність справ господарським судам» як переліку правил, закріплених процесуальним законом, які визначають територіальні межі дії місцевого господарського суду та на підставі яких за критерієм місцезнаходження (місця проживання) відповідача по справі, майна, яке є предметом спору, місця вчинення правопорушення визначається господарський суд, який буде розглядати справу. Обґрунтовано, що загальна та альтернативна підсудність є різновидами територіальної підсудності.

5. Запропоновано визначення імперативної підсудності справ господарським судам як вичерпного переліку правил визначення господарського суду для розгляду конкретної справи, закріплених процесуальним законом, які є пріоритетними перед правилами інших видів підсудності та не можуть бути замінені ними у жодному випадку (за домовленістю сторін, у разі закріплення іншим нормативно-правовим актом тощо). Обґрунтовано, що виняткова та родова підсудність є різновидами імперативної підсудності.

6. Удосконалено визначення поняття «договірна підсудність справ господарським судам» як самостійного виду підсудності господарських справ, за

правилами якого сторони справи наділені повноваженням на власний розсуд шляхом укладення письмової угоди змінити певні правила підсудності, визначені законом.

Виявлено, що правила договірної підсудності справ можуть змінити лише територіальну підсудність справ у межах, встановлених процесуальним законом.

7. Уточнено визначення підсудності за зв'язком справ у господарському процесі як виду підсудності господарських справ, правила якого застосовуються в межах вже порушеного провадження по справі у разі, якщо виникає необхідність одночасного розгляду по суті двох та більше справ або позовних заяв, в тому числі зустрічних позовних заяв.

8. Запропоновано розуміти під інстанційною (ланковою) підсудністю справ господарським судам самостійний вид підсудності, що обумовлюється встановленою чинним законодавством системою господарських судів України та у сукупності з іншими видами підсудності визначає суд першої, апеляційної та касаційної інстанції, який буде розглядати конкретну господарську справу.

9. Розроблено пропозиції з удосконалення передачі справ з одного господарського суду до іншого господарського суду шляхом закріплення положень про: а) обов'язок суду винести не пізніше трьох днів з дня надходження позовної заяви (заяви, скарги) ухвалу про передачу справи за підсудністю і надіслати її сторонам, прокурору, якщо він є заявником; б) надсилання матеріалів справи господарським судом за встановленою підсудністю після спливу п'яти днів з дня винесення ухвали про передачу справи, якщо на неї не було подано апеляційну скаргу; в) можливість передачі справи за підсудністю після порушення провадження у випадках залучення до участі у справі іншого відповідача або заміни первісного відповідача належним відповідачем лише в тому випадку, якщо підсудність такої справи визначається за правилами імперативної підсудності; г) заборону спорів про підсудність між господарськими судами.

10. Аргументовано підстави кваліфікації дій учасників господарського процесу в частині зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності господарської справи: 1) спрямованість дій учасника процесу на віднесення розгляду справи до господарського суду, найбільш прийняттого для цього учасника процесу. Ознакою наявності такого спрямування може виступати, наприклад, віддаленість господарського суду, який буде вирішувати спір по суті, від відповідача, до якого пред'являється більшість позовних вимог; 2) реалізація зазначеної мети відбувається шляхом безпідставного залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) по справі або необґрунтованого об'єднання позовних вимог; 3) наявність реальної загрози розгляду справи у строк, значно більший, ніж передбачено процесуальним законом; 4) наявність дисбалансу прав та обов'язків позивача і відповідача, що призведе до порушення загальних засад судочинства на користь одного з них, а саме порушення принципу рівності учасників перед законом і судом та змагальності сторін. У разі відсутності хоча б однієї із зазначених підстав дії учасника процесу не можуть бути кваліфіковані як зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності господарської справи.

На основі теоретичних пропозицій та висновків запропоновано внести зміни до ГПК України, присвячені особливостям визначення підсудності справ господарським судам України, а саме: статей 15–17, доповнення до статті 38 ГПК України, доповнення ГПК України статтями 1¹, 16¹, 16², а також доповнення до статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Петренко Н.О. Історичні засади формування інституту підсудності господарських спорів / Н.О.Петренко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8. – С. 42–45.
2. Петренко Н.О. Договірна підсудність справ: поняття та класифікації / Н.О. Петренко // Правова держава. – 2011. – № 13. – С. 73–78.
3. Петренко, Н.О. Щодо використання термінів «підвідомчість», «компетенція», «юрисдикція», «підсудність спорів» у господарському процесуальному законодавстві / Н.О.Петренко // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 5(197). – С. 70–72.
4. Петренко Н.О. Характеристика виключної підсудності господарських спорів / Н.О.Петренко // Правова держава. – 2016. – № 21. – С.87–93.
5. Петренко Н.О. Зловживання процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи [Електронний ресурс] / Н.О.Петренко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 4. – С. 75–78. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/4_2016/21.pdf.
6. Петренко Н.О. Види підсудності в господарському процесі / Н.О.Петренко // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2016. – № 2. – Т.2. – С. 119–122.
7. Петренко Н.О. Поняття підвідомчості / Н.О.Петренко // Право та економіка: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 30 травня 2008 р.) / ОНУ ім. І.І.Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 385–391.
8. Петренко Н.О. Щодо змісту поняття «підсудність» / Н.О.Петренко // Бъдещето проблемите на световната наука – 2009: Матеріали за V Междунар. научна практ. конф. (Софія, 17–25 декември 2009 г.). – Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009. – Т. 16. Закон. Държавна администрация. – С. 62–64.
9. Петренко Н.О. Порівняльно-правовий аналіз норм права про підсудність у господарських процесуальних кодексах України та Республіки Білорусь / Н.О.Петренко // Становлення, функціонування та розвиток правових систем сучасності: проблеми науки і практики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 145-й річниці створення Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (Одеса, 23 квітня 2010 р.) / упоряд. та відповід.ред. – д-р юрид.наук І.С.Канзафарова; М-во освіти і науки України; Одес.нац. ун-т. ім. І.І.Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2010. – С. 393–396.
10. Петренко Н.О. Правила общей подсудности как разновидности территориальной подсудности в действующем ХПК Украины / Н.О.Петренко // Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції (Харків, 22–23 жовтня 2010 р.). – Х.: ГО «Асоціація аспірантів – юристів», 2010. – С. 90–91.

11. Петренко, Н.О. Види підсудності / Н.О.Петренко // Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 7–8 жовтня 2010 р.). – У 3–х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2010. – Ч. 2. – С. 109–111.

12. Петренко, Н.О. Принципи та цілі підсудності в господарському процесуальному праві України / Н.О.Петренко // Экономико-правовые исследования в XXI веке: материалы Девятой международной научно-практической интернет-конференции (Донецк, 9–16 марта 2012 г.) / науч. ред. В.К.Мамутов; НАН Украины. Инт-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2012. – С. 255–256.

13. Петренко, Н.О. Щодо конкуренції норм виключної підсудності справ господарським судом / Н.О.Петренко // Місце юридичної науки у формуванні правової культури сучасної людини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 25–26 грудня 2015 р.). – У 2-х част. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – Ч.І. – С. 112–114.

АНОТАЦІЯ

Петренко Н. О. Підсудність справ господарським судам України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Донецький національний університет імені Василя Стуса МОН України, Вінниця, 2017.

У дисертації запропоновано поняття підсудності справ господарським судам як інституту господарського процесуального права України, що забезпечує реалізацію гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду та встановлює правила визначення господарського суду, який буде вирішувати по суті конкретну справу з урахуванням сукупності характеристик такої справи, а саме предмету та суб'єктного складу. Аргументовано основні ознаки підсудності справ господарським судам. Запропоновано дефініцію «правила визначення підсудності справ господарським судам» як обов'язкових до виконання керівних положень щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів. Систематизовано правила визначення підсудності справ господарським судам. Вдосконалено класифікацію підсудності справ господарським судам.

Виявлено та систематизовано ознаки територіальної, імперативної, договірної, інстанційної підсудності, підсудності за зв'язком справ господарським судам та доопрацьовано їх визначення. Запропоновано вдосконалення положень про передачу справ з одного господарського суду до іншого господарського суду. Аргументовано підстави кваліфікації дій учасників господарського процесу в частині зловживання процесуальними правами з метою штучної зміни підсудності господарської справи.

Внесено пропозиції щодо вдосконалення положень про підсудність у господарському судочинстві України.

Ключові слова: підсудність, правила підсудності, види підсудності, територіальна підсудність, імперативна підсудність, підсудність за зв'язком справ, інстанційна підсудність, договірна підсудність, передача справи за підсудністю.

АННОТАЦІЯ

Петренко Н. О. Подсудность дел хозяйственным судам Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Донецкий национальный университет имени Василя Стуса МОН Украины, Винница, 2017.

Диссертация посвящена проблемам подсудности дел хозяйственным судам Украины. В работе исследованы понятие и виды подсудности дел хозяйственным судам Украины, разработаны и обоснованы новые положения, направленные на усовершенствование законодательства, регулирующего вопросы подсудности.

В первом разделе исследовано понятие подсудности дел хозяйственным судам Украины. Аргументированы признаки института подсудности дел хозяйственным судам Украины. Выявлены и систематизированы правила определения подсудности дел хозяйственным судам Украины. Разработано авторское понятие правил подсудности дел хозяйственным судам Украины, под которыми понимаются обязательные для исполнения руководящие положения относительно распределения хозяйственных дел в системе хозяйственных судов.

Получила развитие классификация подсудности дел, которая является основой дальнейшего исследования. Аргументировано, что подсудность дел в зависимости от основания определения подсудности делится на договорную и законную. Последняя в зависимости от особенностей хозяйственного дела разделяется на: 1) территориальную, которая, в свою очередь, делится на общую и альтернативную подсудности дел; 2) императивную подсудность, которая, в свою очередь, делится на исключительную и родовую; 3) подсудность по связи дел; 4) инстанционную подсудность.

Во втором разделе работы исследованы самостоятельные виды подсудности хозяйственных дел. Предложены и аргументированы дефиниции территориальной, императивной, договорной, инстанционной подсудности и подсудности по связи дел. Выявлены и систематизированы признаки каждого из видов подсудности. Сделаны выводы, что часть норм, отнесенных законодателем к исключительной подсудности, фактически являются нормами, закрепляющими территориальную подсудность дел хозяйственным судам Украины.

Предложено внесение изменений в ХПК Украины с предоставлением сторонам возможности самостоятельно выбирать хозяйственный суд, который будет решать спор между ними. Обосновано выделение в хозяйственном процессе инстанционной подсудности как самостоятельного вида подсудности дел хозяйственным судам Украины.

В третьем разделе проанализированы особенности реализации и применения норм подсудности дел хозяйственным судам. Разработаны предложения по усовершенствованию положений о передаче дел по подсудности из одного хозяйственного суда в другой. В том числе предложено уменьшить срок для вынесения определения о передаче дела по подсудности до трех дней. Аргументировано направление материалов хозяйственного дела по подсудности по истечении пяти дней со дня вынесения определения о передаче дела, если данное определение не было обжаловано. Систематизированы и конкретизированы основания квалификации действий участников процесса в части злоупотребления процессуальными правами с целью искусственного изменения подсудности хозяйственного дела.

На основании теоретических положений и выводов предложены изменения и дополнения в Хозяйственный процессуальный кодекс Украины и Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» относительно подсудности дел хозяйственным судам Украины.

Ключевые слова: подсудность, правила подсудности, виды подсудности, территориальная подсудность, императивная подсудность, подсудность по связи дел, инстанционная подсудность, договорная подсудность, передача дела по подсудности.

ANNOTATION

Petrenko N. O. Jurisdiction of cases in commercial courts of Ukraine. – On rights for a manuscript.

Ph.D. in Law (Candidate of Legal Sciences) Thesis, specialization 12.00.04 – commercial law, commercial procedural law. – Vasyl' Stus Donetsk National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa, 2017.

The thesis is researches the problems of jurisdiction of cases in commercial courts of Ukraine. The thesis offers the definition of jurisdiction of cases in commercial courts of Ukraine as institution of commercial procedural law of Ukraine, that guarantee legislative right of any entity to apply to the court as well as sets the guidelines of commercial court appointment (the court which will decide the case determining the details of particular preceding i.e. subject matter and parties concerned). There are proved the major criteria of commercial court jurisdiction in the thesis. Definition of «rules of commercial court jurisdiction» has been offered as mandatory guidelines that prescribe distribution of the cases within the system of commercial court. Criteria of commercial court jurisdiction definition were codified. Classification of commercial court jurisdiction has been modified.

The proved definition of geographical, imperative, contractual and court instances jurisdictions, and jurisdiction in connected litigations is stated in the second part of the thesis. The identification criteria of these jurisdictions for commercial court proceedings are revealed and codified.

In this thesis is offered modified tools for case about transfer from one commercial court to another. There is stated the proved grounds to qualify misuse behavior of parties in lawsuit that force court to diversify the jurisdiction.

It is proposed to modify some jurisdiction provisions of Ukraine commercial court proceeding.

Key words: jurisdiction, guidelines of jurisdiction, classification of jurisdiction, geographical jurisdiction, imperative jurisdiction, jurisdiction by the interrelation of choses in action, instance jurisdiction, treaty jurisdiction, case on jurisdiction transfer.